

dziedzinie. Słowem — bada nauki prawne, literaturę i ustawodawstwo jako zjawiska nadbudowy w ścisłym powiązaniu i łączności z ich bazą ekonomiczną. Czytelnika uderza bogactwo źródeł, do jakich sięga Klabouch. Obok wykorzystania bowiem wszelkiego rodzaju literatury, jak dawne dysertacje doktorskie, druki polemiczne, podręczniki i kompendia oraz opracowania monograficzne z wszelkich dziedzin nauk prawnych, obok współczesnych nam krytycznych opracowań naukowych, autor sięga nawet do uniwersyteckich źródeł archiwalnych. Klabouch umiejętnie charakteryzuje i ocenia postacie i dzieła wielu prawników czeskich i austriackich, stale zwraca uwagę na ich postępowość i bądź w tekście głównym, bądź częściej w przypisach podaje wiele interesujących, ważnych i często nieznanych dotąd wiadomości bio- i bibliograficznych. Dzięki temu praca Klaboucha przynosi wiele cennego materiału dla historii nauk prawnych i literatury w Czechach. Jest ona szczególnie ważna dla osób interesujących się Oświeceniem i to zarówno czeskim, jak i austriackim. Zarówno przedstawienie okresu rządów Marii Teresy, jak i Józefa II, charakterystyka józefinizmu, jak i obraz literatury zwłaszcza z dziedziny prawa państwowego, kościelnego, karnego, jak i też przedstawienie tendencji, przebiegu i rezultatów austriackich wysiłków kodyfikacyjnych — ma dużą wartość dla historyka prawa, interesującego się osiemnastym wiekiem. Plastycznie także oddaje Klabouch rolę prawa rzymskiego w Czechach, jak też stosunek tego prawa do prawa czeskiego. Nie pomija także przedstawienia ścierania się prądów oświeceniowych z tradycyjnym światopoglądem religijnym, czy też walki obronnej, zmierzającej do zachowania odrębnego prawa czeskiego przed austriackimi tendencjami germanizatorsko-centralistycznymi. Wartość recenzowanej pracy podnosi jeszcze cały szereg ilustracji, przedstawiających podobizny wybitnych prawników, karty tytułowe różnych druków itp.

Jako braki — nie tyle wysiłków autora ile postaci w jakiej została wydana jego książka — podkreślić należy brak streszczenia pracy w jakimś ogólnie znanym języku obcym, zbyt mały format książki, na skutek czego bardzo bogate przypiski znajdują się osobno dopiero na końcu poszczególnych rozdziałów, co powoduje brak przejrzystości i ścisłej łączności pomiędzy tekstem głównym pracy autora i jej dokumentacją. O ile chodzi o samą treść pracy, to zdaje się że zyskałaby ona jeszcze więcej, gdyby autor nie ograniczył się do wykazania łączności nauki czeskiej głównie ze środowiskiem wiedeńskim, lecz gdyby w większym stopniu uwypuklił także jej związki z nauką francuską, niemiecką, włoską itd.

Praca Klaboucha jest pozycją wartościową i cenną, wykazuje duże zdolności umysłowe jej autora zarówno analityczne, jak i syntetyczne i jest dobrym przykładem jak ważnym źródłem dla historyka prawa są studia nad literaturą prawniczą. Przykładem nie obojętnym: dla naszego kraju, dla którego — wobec zniszczenia archiwalii po działalności najwyższych magistratur sądowych — literatura prawnicza jest dla okresu XVI—XVIII w. najlepszym i niejednokrotnie jedynym źródłem odtworzenia norm naszego dawnego prawa sądowego, będącego w przeważającej mierze prawem zwyczajowym.

ZBIGNIEW ZDRÓJKOWSKI (Warszawa)

Gustav Radbruch, *Paul Johann Anselm Feuerbach. Ein Juristenleben*, 2 Auflage, herausgegeben von Erik Wolf, Göttingen 1957, s. 248.

Pierwsze wydanie niniejszej pracy ukazało się w Wiedniu w 1934 r., zyskując sobie duże uznanie krytyki naukowej. Obecne, publikowane już po śmierci autora,

jest wprawdzie w tekście zasadniczym jedynie fotomechanicznym przedrukiem poprzedniego wydania, jednakże zawiera cenne uzupełnienia w postaci pozostałych w spuściźnie po Radbruchu not do przygotowywanego wydania oraz doprowadzoną à jour przez wydawcę bibliografię. Estetycznie wydaną publikację zdobną fotografią biustu Feuerbacha uzupełnia wykaz recenzji poprzedniego wydania oraz indeks osobowy.

Podtytuł książki odpowiada ściśle wąsko pojętemu przez autora celowi książki. Nie daje nam on jednak pełnego obrazu roli, jaką odegrał Paweł Anzelm Feuerbach w historii doktryn prawa karnego, niewiele dowiadujemy się o jego działalności jako kodyfikatora i to jednego przecież z najświetniejszych w Europie pierwszej połowy XIX w. — danie nam takiego obrazu nie uważał autor za główny cel książki. Znaną jest rzeczą, iż Gustav Radbruch przywiązywał szczególne znaczenie do biografistyki prawniczej jako środka w procesie kształcenia i wychowywania młodych prawników i z tej niewątpliwie tendencji zrodziła się owa niezwykle zresztą interesująco napisana praca, której celem było jedynie przedstawienie zmiennych kolei życia wielkiego prawnika klasycznej epoki Niemiec, epoki Goethego. Metodologiczne pozycje Radbrucha określił zresztą on sam w posłowniu, pisząc wyraźnie: „Die Aufgabe des vorliegenden Buches ist dagegen nicht geistesgeschichtlich, sondern biographisch. Die Schriften Feuerbachs kommen deshalb hier zu ersten Linie nach ihrem Gesinnungsgehalt, nicht nach ihrem Gedankengehalt in Betracht”. Znamienny także jest dobór tytułowego motta: słowa Montaigne'a *Je n'enseigne point, je raconte*.

Powyższa postawa badawcza nie wydaje się być zadowalająca. Rozwinięte w ostatnich latach w Polsce badania nad dziejami literatury prawniczej, mimo niewątpliwych trudności metodologicznych i konstrukcyjnych, otwierają szersze perspektywy, nie ograniczając się do wątku czysto biograficznego, a zarazem starając się nie zatracić postaci twórcy w szerokim omówieniu jego dzieła. Oczywiście, bogata bibliografia dzieł poświęconych Feuerbachowi, ranga jego postaci, uzasadniają w pewnej mierze ów świadomie zawężony zamiar jego biografę, stanowiąc zarazem niewątpliwym jednak dowód trwałości tendencji biograficznej w postawie nauki niemieckiej w stosunku do dziejów literatury prawniczej¹.

STANISŁAW SALMONOWICZ (Warszawa)

J. G. Gimpelson, *Iz istorii stroitelstwa sowietow (nojabr' 1917 g. — ijuł 1918 g.)*, Gosud. Izdat. Juridiceskoj Literatury, Moskwa 1958, s. 179.

Historycy radzieccy stale wiele uwagi udzielali okresowi kształtowania się władzy radzieckiej w Rosji. W ostatnich jednak dwóch latach zainteresowanie to wzmożło się jeszcze bardziej. Bodźcem ku temu były uroczyste obchody 40 rocznicy Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej.

W tym ogólnym dorobku nie brak i prac historyków państwa i prawa radzieckiego. Jedną z nich jest monografia J. G. Gimpelsona. Stanowi ona przyczynek do badań nad procesem przejmowania władzy państwowej przez rady i do badań nad kształtowaniem się siatki organizacyjnej i zasad organizacyjnych rad w całej Rosji. Przedmiot, którym się autor zajął, zajmuje więc w całej historii państwa radzie-

¹ Charakterystyczne dla tej personalistycznej tendencji są także publikowane w Zeitschrift der Savigny Stiftung, Germ. Abt., t. 74—75, recenzje Wilhelma Wegenera z prac Z. Zdrójkowskiego i L. Paulego.